

Romportl, Simeon

Kontenzivní typologie a dílo G.A. Klimova

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1980, vol. 29, iss. A28, pp. 259-263

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/100835>

Access Date: 30. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RECENZE — REFERÁTY

Kontenzivní typologie a dílo G. A. Klimova

Georgij Andrejevič Klimov je u nás již delší dobu znám především jako autor obecně lingvistických prací o jazykové struktuře — patrně nejznámější z nich je monografie *Fonema i morfema*,¹ kde se navrhuje určitá normalizace pojetí i metod fonologie a morfematičky. Svou vyzrálou vědeckou erudicí však Klimov od určité doby zasvětil, jak se zdá, problémům ergativistiky a syntaktické a kontenzivní typologie vůbec. Svědčí o tom orientace jeho prací vyšlých za poslední desetiletí.² A jsou to práce znamenité, zvl. *Očerky...*, *O ponjatii...*, a *Tipologija...* Syntaktická typologie je zároveň s obecnou sémantikou syntaxe v poslední době propagována velice publikovanými a čtenými autory americkými.³ Na jejich tvorbě se však projevuje neblaze jednak nedostatek tradice příslušného oboru v USA, jednak nedostatek materiálu z první ruky; dlužno totiž připomenout, že deskriptivisté se problematice kontenzivně pojatého syntaktického typu, tak jak jej vidí ergativistika, zvl. sovětská, vyhnuli a nemají pro jeho jevy místo ve svém pojmovém aparátu. Tím spíše je žádoucí systematicky se seznamovat s výsledky ergativistiky a z ní vzešlé kontenzivní typologie, jejímž je G. A. Klimov vynikajícím představitelem.

Nejdelší tradici a také nejbohatší materiálové zázemí má syntaktická typologie ve více než stoleté subdisciplíně zabývající se zkoumáním syntaktické struktury jazyků ergativního

¹ G. A. Klimov, *Fonema i morfema*, Moskva 1967, 128 s.

² G. A. Klimov, *K ergativnoj konstrukcii predloženiya v zanskom jazyke*, sb. *Ergativnaja konstrukcija predloženiya v jazykach različnych tipov* (V. M. Žirmunskij red.), Leningrad 1967, 312 s., s. 149—155; E. A. Bokarev — G. A. Klimov, *Iberijsko-kavkazskije jazyki*, *Jazyki narodov SSSR* (V. V. Vinogradov red.), Tom čtvrtýj: *Iberijsko—kavkazskije jazyki* (E. A. Bokarev — K. V. Lomtadize red.), Moskva 1957, 712 s., s. 7—14; G. A. Klimov, *Očerky obščej teorii ergativnosti*, Moskva 1973, 264 s.; týž, *O ponjatii jazykovogo tipa*, *Vopr. jaz.* 1975, 6, s. 29—35; týž, *Voprosy kontensivno-tipologičeskogo opisaniya jazykov*, *Principy opisaniya jazykov mira* (V. N. Jarceva — B. A. Serebrennikov red.), Moskva 1976, 344 s., s. 122—146; týž, *O meste aktivnogo stroja v kontensivno-tipologičeskoj klassifikacii jazykov*, sb. *Teorija jazyka, anglistika, keltologija* (M. P. Aleksejev red.), Moskva 1976, 280 s., s. 63—69; týž, *Tipologija jazykov aktivnogo stroja*, Moskva 1977, 320 s.; týž, *Obščee-indoevropejskij i kartvelskij*, *Vopr. jaz.* 1978, 4, s. 18—22; týž, *K charakteristike jazykov aktivnogo stroja*, *Vopr. jaz.* 1972, 4.

³ Mám na mysli hlavně práce Ch. Fillmora a J. M. Andersona, o nichž blíže F. Daneš — J. Kořenský — Z. Hlavsa, *Práce o sémantické struktuře věty* (přehled a kritický rozbor), Praha 1973, s. 129—146. Cílům a zájmům syntaktické typologie se však nejvíce přiblížil W. L. Chafe, především ve své knize *Meaning and the Structure of Language*, Chicago—London 1971, kterou lze považovat za velice zdařilou. Tuto zdařilost můžeme přičítat hlavně autorově široké erudici a skutečnosti, že autor navázal na dobré tradice amerických etnolingvistů, jakož i jeho schopnosti tématické kázně, srov. Daneš, ..., s. 157 až 173. Poměrně dostupnou pro naši veřejnost se jeho kniha stala svým ruským překladem *Značeniye i struktura jazyka*, Moskva 1975, 432 s., přel. G. S. Ščur.

typu, subdisciplině, která je zároveň jazykovědným směrem a má svůj hluboký a bohatý organický vývoj. Historii tohoto směru s výpisními dialektiky jeho vývoje podává Klimov v první kapitole své teoreticky neocenitelné knihy *Očerk...* Autor zde domýšlí některé syntetizující pohledy I. I. Meščaninova, postulované v jeho posledním, posmrtném díle,⁴ a podává první pokus o integrální teorii jevů ergativnosti.⁵ Nejprve nastiňuje složitou a rozporuplnou cestu, která vedla k vyproštění subdisciplíny ze zjetí pojmoslovného systému tradiční evropské jazykovědy a k jeho typologickému zařazení jakožto systému adekvátního jen pro jazyky nominativního typu. Jde o to, že se v syntaxi latiny, řečtiny a novodobých indoevr. jazyků v nominativu ztotožňují pády pro nositele stavu, resp. původce nepřechodného děje a původce děje přechodného (agens), zatímco akuzativ zůstává vyhrazen pro funkci předmětu postiženého přechodným dějem (patiens), kdežto v jazycích typu ergativního se ve společném pádu s podmětem děje nepřechodného ztotožňuje předmět (patiens) děje přechodného a vyčleněn zůstává podmět děje přechodného (agens), jehož pád, nazývaný pádem ergativním, je morfologicky příznakový (bezpříznakový je pád pacientu a subjektu nepřechodného děje). Struktura ergativní větné konstrukce s příznakovým pádem pro subjekt tak připomíná pasivní konstrukci v jazycích nominativního typu. Nebyla to tedy náhoda, že se EVK dlouho za větu pasivní považovala a také tak byla nazývána. Avšak v jazycích typu nominativního je pasivní větná konstrukce transformačním protějškem konstrukce aktivní, přičemž v ní ve srovnání s větou aktivní pasivnost výrazně vystupuje do popředí. V jazycích ergativních se však nevyskytují žádné větné konstrukce, které by byly aktivním protějškem zdánlivě pasivních vět s EVK, a jak shodně dosvědčují všichni rodilí uživatelé ergativních jazyků, nepociťují ve větách s EVK dominanci trpného aspektu, nýbrž považují tento svůj typ věty přechodné za ekvivalentní naší aktivní větě přechodné. Proto se přes někdejší rozšíření pojetí EVK jako konstrukce pasivní (hlásil se k němu také N. Ja. Marr⁶) nakonec neprosadilo. Pochopitelně se také neudrželo nominativistické pojetí pádů.⁷

Pokusům o charakterizaci a vhodné pojmenování pádů věnuje K. mimořádnou pozornost a snaží se při jejich sledování rozlišovat mezi aspektem syntaktickým a morfologicko-sémantickým. Zmíněné pokusy mají totiž, jak už bylo ostatně naznačeno výše, obzvláště pestrou historii, např. mnozí badatelé nesetrvávali při jediné koncepci, nýbrž po celý život hledali pojetí stále vhodnější — mezi nimi sluší na prvním místě jmenovat I. I. Meščaninova. Dnes se začíná úzus ustalovat, a to především zásluhou Meščaninovou, na termínech pád ergativní pro (příznakový) pád podmětu věty přechodné (agentu) a pád absolutní pro pád předmětu věty přechodné (pacientu) a zároveň podmětu věty nepřechodné.⁸

Diferencím charakterisováním distribuce gramatických pádů v jazycích e. typu a jazycích typu nominativního (ergativ: pád absolutní // nominativ: akuzativ) však ještě není specifikum e. jazyků postiženo, i když ranohdy bývá právě tak ve zkratce charakterizováno. Historie oboru ukazuje, že se ergativisté od počátku potýkali také s mnoha jinými problémy, z nichž nejdůležitější byly otázky shody slovesa se jménem, postavení ergativního pádu v pádovém paradigmatu jazyka a otázka, zda si sloveso při změně intence, sémata v kategoriích kauzativnosti: nekauzativnosti, aspektu a způsobu slovesného děje zachovává či nezachovává lexémovou identitu.

V mnoha (nikoli však ve všech) jazycích již dříve označovaných za ergativní se sloveso ve větě přechodné shoduje nejen se svým subjektem, ale také s objektem, v řadě jazyků pak pouze s objektem, přičemž, zcela ve shodě s principy distribuce ergativního a absolutního pádu, bývají v obou případech prostředky slovesa pro shodu s objektem totožné s prostředky pro shodu se subjektem slovesa nepřechodného. Tento princip je však proveden značně nedůsledně, což představuje jeden z větví nejtěžších, ale také heuristicky nejcennějších problémů ergativistiky.

Pokud jde o ergativní pád, rozlišuje se e. pád výlučný, často nazývaný ergativ, a e. pád, který může plnit nejen příslušnou poziční gramatickou funkci ukazatele subjektu věty

⁴ I. I. Meščaninov, *Ergativnaja konstrukcija v jazykach različnyh tipov*, Leningrad 1967, 248 s.

⁵ *Očerk...*

⁶ *Očerk...*, 11—13.

⁷ V citované knize daná problematika prolíná všemi jejími oddíly.

⁸ Srov. I. I. Meščaninov, *Osnovnyje grammatičeskije formy ergativnogo stroja predložennaja*, *Ergativnaja konstrukcija predložennaja v jazykach različnyh tipov* (V. M. Žirmunskij red.), Leningrad 1967, 312 s. 7—9. Tuto koncepci pak Klimov v citované knize dále pracovává.

přechodné, ale také nějakou funkci příslovečnou (lokativní, okolnostní, instrumentální). Právě e. pád druhého typu lze nesehnat zařadit, neboť působí rozpaky, zda jej máme charakterizovat jako pád příslovečný, nebo poziční (gramatický). Často pak v jazycích koexistují ergativní pády obojího typu.⁹ Historie ukazuje, že velmi často v takových případech přišel e. pád s příslovečnou funkcí vystřídat e. pád výlučný, přičemž se druhý z nich vyznačoval užší, přísnější vymezenou sférou použitelnosti a většinou postupně zanikal. Kdybychom však připustili, že je e. pád nepřímý, potvrdili bychom tím totožnost EVK s konstrukcí pasivní.¹⁰ Klimov trvá na tom, že je e. pád přímý.¹¹ Dle mého názoru je e. pád nepřímý v okamžiku vzniku EVK, brzy však tento charakter pozbývá, což je nutno považovat už za první krok na cestě k nominativizaci EVK.

V EVK se používá většinou sloves kauzativně perfektiivních, která jsou tvořena příznakově od sloves nekauzativních, přičemž má tato derivace charakter slovtvorný, nikoli tvarotvorný. Rozdíl mezi EVK a jejím protějškem, větnou konstrukcí absolutní (tj. konstrukcí se subjektem v absolutním pádu), tak tkví nejen v paradigmatu pádovém, nýbrž je zakořeněn hluboko v lexikálním systému jazyka. Ergativnost, a vůbec syntaktický typ věty a také celého jazyka, zřejmě nelze charakterizovat z hlediska jednoho omezeného jevu, jako je např. používání lých či oněch pádů, nýbrž z hlediska součinnosti jednotlivých syntaktických konstrukcí s celým jazykovým systémem. Proto rází Klimov zásadu typologie komplexní.¹² Jejím východiskem i cílem pak má být charakteristika obsahová, odtud termín typologie kontenzivní.¹³ Typologická charakterizace však nemá být jen nějakým prostředkem deskripce a klasifikace jazyka, nýbrž má skutečně vystihovat jeho vnitřní strukturu i s jejími hierarchickými vztahy, a to jak v staticce, tak v dynamice. Typologický ráz jazykové struktury a jejího vývoje je podle Klimova určován determinantou, která je odpovědná za chronologicky nejdelší úsek typologické evoluce jazyka, úsek, který souhrnně charakterizujeme jako ten či onen typ. Vlastnosti typologicky nejdůležitější, které jsou evidentním projevem determinanty toho či onoho jazykového typu, nazývá K. implikacemi. Tak determinantou ergativnosti je podle něho lexémová diferencovanost sloves přechodných a nepřechodných, kdežto typická distribuce ergativního a absolutního pádu představuje její morfologickou implikaci.

Kromě determinanty a implikací obsahují jazyky určitého, společného typu, byť byly třeba geneticky i areálně heterogenní, také mnoho shodných rysů, které sice byly zjištěny empiricky, avšak u nichž se nepodařilo uvést je do kauzální spojitosti s příslušnou determinantou. Takové rysy nazývá K. frekventa. Je jedním z úkolů syntaktické typologie proměřit frekventa v implikace objevením jejich zmíněných kauzálních spojitostí s determinantou typu. Taková frekventa však nejsou vždy poplatná stávající typologické determinantě. Mnohdy bude nutno je přičítat determinantě jiného typu, která mohla určovat vývoj daného jazyka třeba v dobách historicky značně odlehklých, popř. i v době prehistorické, neboť i přeměna typu je součástí jazykového vývoje a neděje se naráz, nýbrž během dlouhé etapy, přičemž frekventa, jak se zdá, zachovávají věrnost staré determinantě ze všeho nejdéle. (S. R.)

Už v práci *Očerk...* naznačuje Klimov, že pro mnohá frekventa e. jazyků dlužno hledat determinantu v tzv. typu aktivním, který typu e. předcházel.¹⁴ Po dlouhou dobu nebyl v ergativnístě typ aktivní od typu ergativního odlišován. V citované knize, kde o tomto typu mnoho napověděl a přislíbil (podobně v samostatné práci *K charakteristice...*), podává také jeho stručnou charakteristiku, jeho systematickou expozici však předkládá až ve své poslední knize. Název aktivní je zde podle už vžitě typologické tradice odvozen od pádu subjektu věty přechodné (podobně jako názvy syntaktických typů ergativního a nominativního), avšak v případě aktivní větné konstrukce je na pováženu, zda máme užít názvu pád. Determinanta aktivnosti totiž spočívá v rozlišování substantiv podle způsobilosti

⁹ Srov. *Očerk...*, 186—189.

¹⁰ K tomu je ovšem třeba brát v úvahu také možnost různých pojetí pasíva. K objasnění našeho pojetí, dle mého názoru blízkého stanovisku autorovu, odkazují na normalizační syntézu V. S. Chakovského, *Passivnye konstrukcii: opredelenije, značenie, isčislenie, tipologija*, Problemy semantiki, Moskva 1974, V. M. Solncev (red.) 384 s., s. 127—135.

¹¹ *Očerk...*, s. 116.

¹² *Očerk...*, *O ponjatii...*, *Tipologija...*

¹³ Tamtéž a v práci *Voprosy...*

¹⁴ Podobně v pracích *K charakteristice...*, *Voprosy...*, *O meste...*, *Tipologija...*

jejich denotátů k sociálně relevantní aktivitě na substantiva aktivní a inaktivní. Toto rozlišování pak zakládá existenci tzv. kategorie třídy. Se substantivy obou tříd se může pojít sloveso stativní, kdežto se substantivem aktivním se může navíc pojít také sloveso aktivní, které jediné může být přechodné. Protože se sémantika sloves aktivních omezuje jen na sféru běžných činností osob, popř. jiných bytostí, které tvoří denotáty aktivních substantiv, je rozsah použitelnosti přechodných konstrukcí v jazycích tohoto typu značně omezený.

Po stránce formální může být příslušnost substantiva k té či oné třídě signalizována příznakem (zpravidla při slovesech aktivních), velice často je však třída kategorií skrytou — projevuje se pouze v dimenzích superkategorie, jmenovitě volbou slovesa a kongruencí jeho formálních exponentů, nejčastěji afixů, s příslušnými substantivy, která představují intencí doplnění takového slovesa. Způsob distribuce slovesných afixů může připomínat buď jazyky ergativního typu, tzn. že v přechodné větě odpovídá afix exponent věty bezpředmětové afixu, který je exponentem objektu, nebo může připomínat jazyky typu nominativního, a pak odpovídá exponent věty bezpředmětové exponentu subjektu věty přechodné. V některých jazycích aktivního typu existuje také jen jedna řada slovesných afixů — rovněž s dvojitou distribucí.

Jazyky aktivního typu s ergativním typem distribuce slovesných afixů vykazují, pokud jde o distribuci, značnou nedůslednost. Protože může mít tato nedůslednost více příčin, jeví se nám jako fenomén nesnadno vysvětlitelný. Jedním z jejích důvodů je např. disimilace vět se slovesy mentálního významu, v ergativistické tradici nazývanými slovesy afektivními, od vět přechodných. Teprve v nominativní větě konstrukci se takové věty mohou začlenit do jednotného typu vět přechodných. V jazycích aktivního typu se vyznačují distribucí afixů odpovídající nominativnímu typu, v jazycích typu ergativního pak tzv. afektivní, neboli dativní větou konstrukcí. Tato konstrukce vznikala zřejmě podobně jako EVK z příslovečného pádu, tentokrát dativu, přičemž předmět duševní činnosti zůstává v pádu absolutním. Kdežto ergativ se dále vyvíjí cestou vyprazdňování svého příslovečného (vztahového) významu (v souvislosti se zpřechodňováním slovesa), ponechává si subjekt věty s afektivní větou konstrukcí podobu dativní i po přeměně jazyka v typ nominativní. V dalším vývoji pak zde může být dativ nahrazen nominativem.¹⁶

Jinou příčinou nedůsledností v distribuci slovesných afixů v jazycích aktivního typu je snaha těchto jazyků rozbít neproduktivnost třídy přechodných vět tím, že nerespektují syntakticko-morfologické implikace determinanty aktivity. Takovéto zatížení jazyka je přípustné jen v omezeném rozsahu; pak si jazyk musí hledat jinou cestu — nejčastěji to bývá cesta vedoucí k ergativnímu typu, někdy také cesta vedoucí přímo k typu nominativnímu.¹⁷

V aktivním jazyce ještě nedochází ke vtažování substantivních tvarů s příslovečnými afixy do pádového paradigmatu. To zpočátku ještě ani neexistuje; jsou jen afixy označující třídní zařazení substantiva, popř. scházejí i ony. Později se tyto ukazatele třídy mohou přehodnocovat v ukazatele poziční (syntaktické, větěné) platnosti příslušných substantiv, čímž vzniká zárodek pádového paradigmatu, přestože jeho jediné dva členy ještě zdaleka nemají všechny vlastnosti pádů (mj. také proto, že jsou vztahové významy tlumočeny především slovesnými afixy). Teprve na půdě typu ergativního, tím, že jsou do funkcí pozičních dosazovány tvary s příslovečným významem, vzniká skutečný pád. Nově používané útvary asociují ještě s konkrétně vztahovým významem, a tak přímo sémanticky signalizují vztahovou strukturu věty přechodné, afektivní, popř. jiné. Tak se v jazyce ergativním dostává do pádového paradigmatu ergativ jako pád subjektu EVK, dativ jako pád subjektu afektivní větě konstrukce. Zároveň nový systém atrahuje sémantiku starých pádů pozičních, hlavně starého pádu inaktivního, který se mění v pád absolutní, popř. také starého pádu aktivního, z něhož se stává vylučný ergativ. Na půdě typu nominativního má podobnou úlohu akuzativ, na půdě obou typů pak dativ jako pád nepřímého předmětu.¹⁸

Nepřímý předmět se v jazycích aktivního typu vyjadřuje v rámci obligátní kategorie verze, která se váže na sloveso. Tato kategorie postihuje směr vyznění děje a staví se v ní

¹⁶ Nejdůsledněji proběhl tento proces v angličtině.

¹⁷ Touto cestou se ubíraly mj. také jazyky indoevropské, srov. k tomu Klimov, *Obščee-indoevropskij...*, viz níže.

¹⁸ Dativem ztvárněný nepřímý předmět vystupuje ve všech typologicky relevantních konstrukcích obou typů, totiž v EVK, absolutní větě konstrukci a ve větě konstrukci nominativní, přechodné i nepřechodné, vždy jako člen fakultativní.

do opozice děj ve prospěch subjektu s dějem vyznívajícím ve prospěch nebo neprospěch kohokoli nebo čehokoli jiného než subjektu, děj dostředivý (ilativní) s dějem odstředivým (elativním). Kategorie verze vytváří v jazycích aktivního typu diatezi a její interpretace může být tak extenzivní, že může zasahovat až do sémantiky přechodnosti, ale také reflexivnosti, faktitivnosti a snad i determinovanosti. Kategorie verze, podobně jako řada jiných implikací aktivnosti, může ještě dlouho přetrvávat na půdě ergativního typu jako frekventum.¹⁹

Lze říci, že typologický vývoj jazyků lze na rozdíl od vývoje genetického srovnávat spíše s historickou typologií než s konkrétní historií jednotlivých etnik jako nositelů jazyků. Proto se objevují stále častěji syntakticko-typologická a kontenzivně typologická srovnávání různých úseků typologického vývoje jazyků nepřibuzných a zpravidla také teritoriálně i časově vzdálených. Také náš autor zasvětil nejnovější svou studii srovnání typologického vývoje pádových systémů praindoevropského a kartvelského jazyka (*Общие индоевропейские...*). Dokazuje zde, že jazyky obou typů mají řadu shodných rysů a také shodný vývoj v tom, že oba přeskročily stádium ergativního typu. K podobným závěrům o indoev. dochází také Savčenko.²⁰ V tomto směru je obzvláště pozoruhodné srovnání s rozsáhlým dílem Illičových-Svityčových, a to hlavně vezmeme-li v úvahu Erhartovy důkazy o netoliko genetickém původu shod v rámci boreální (nostratické) nadrodiny jazyků.²¹

Simeon Romportl

Андрей Анатольевич Зализняк: Грамматический словарь русского языка, Словоизменение, Издательство „Русский язык“, Москва 1977, 880 стр.

Рецензируемый словарь является поистине первым большим словарем, посвященным флексии современного русского языка. Он охватывает приблизительно 100 000 лексических единиц. Обработка такого внушительного материала требует колоссальной затраты сил и энергии. Труд А. А. Зализняка является логическим синтезом двух его предыдущих работ, а именно его монографии *Русское именное словоизменение*, Москва, 1967, и *Обратного словаря русского языка*, Москва, 1974, составлением которого он руководил (был его главным научным консультантом). Таким образом, А. А. Зализняк удовлетворяет уже раньше выдвинутые требования русистов, справедливо жалующихся на недостаток словаря такого типа.

Грамматический словарь является в сущности обратным (инверсионным), т. е. слова в нем расположены по алфавиту конечных букв. Отдельные лексические единицы, однако, имеют при себе грамматическую помету и индекс, отсылающие к „Грамматическим сведениям“, помещенным в начале книги на стр. 25—142. Здесь со всесторонним и исчерпывающим объяснением даны образцы склонения и спряжения, включая все акцентуационные типы, существующие в современном русском языке, по которым читатель может установить словоизменение интересующей его лексической единицы.

Так, например, существительное *торгаш* сопровождается символом *мо* и индексом *4b*; символ *мо* по „Условным знакам и сокращениям“ (стр. 20—22) обозначает „существо-

¹⁹ *K charakteristike...*, *Očerk...*, s. 213—258, zvl. 230.

²⁰ A. N. Savčenko, *Ergativnaja konstrukcija predloženiya v praindoevropejskom jazyke*, ve sborníku cit. sub 8, s. 74—90 a dále *Sravnitel'naja grammatika indoevropskich jazykov*, Moskva 1974, 410 s., s. 358—370.

²¹ V. M. Illič-Svityč, *Opyt sravnenija nostratičeskich jazykov (semitočamitskij, kartvelskij, indoevropskij, uralskij, dravidijskij, altajskij)*. Vvedenijs, *Sravnitel'nyj slovar' (B — K)*. Red. V. A. Dybo, Moskva 1971, 370 s. *Sravnitel'nyj slovar' (1 — 3)*. Ukazateli. Moskva 1979, 156 s. Dostupnější než citované práce je stejnojmenný úvod přetištěný ve sb. *Slavjanskoje jazykoznanije, VI meždunarodnyj sjezd slavistov*, Moskva 1968, 428 s., s. 407—426. Srov. dále A. Lamprecht — M. Čejka, *Indoevropské jazyky a nostratická teorie V. M. Illič-Svityče*, SaS 36 (1975), s. 62—74, a též, *Pokrok v poznání předindoevropské jazykové situace*, SaS 38 (1977), s. 344—347, kde se o Illičových-Svityčových díle nejen obsáhle referuje, ale také se podporuje novými originálními argumenty pramenícími z vlastního výzkumu a o něj se opírajícího pojetí autorů. Podobně též A. Erhart — A. Lamprecht, *K otázce vztahu indoevropských jazyků k jiným jazykovým rodinám*, SaS 28 (1967), s. 385—393 a A. Erhart, *Jak klasifikovat jazyky?*, SPFFBU A27 1979, s. 21.